

فساد اداری در سازمان، علل و پیامدها

احسان نامور

دانشجوی دکتری گروه مدیریت، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران

چکیده

فساد اداری، یکی از عمومی ترین اشکال فساد، پدیده ای است که مرزهای زمان و مکان را درنوردیده است و با این ویژگی نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه به جامعه خاصی مربوط است. در واقع، فساد اداری پدیده ای همزاد دولت است. پدیده فساد اداری، در دنیای امروز و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم ترین موانع پیشرفت جامعه، مطرح شده است. این پدیده صدمات جبران ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کرده و مسیر توسعه و پیشرفت را مسدود و محدود می سازد. بطور کلی عوامل شکل گیری فساد اداری را می توان به شکل عوامل اداری، عوامل اقتصادی و عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دسته بندی نمود. در هر صورت فساد در نظام های اداری اغلب کشورها موجب آسیب رسانی جدی به توسعه و پیشرفت شده و در کشورهای در حال توسعه، اهمیت و مهار و کنترل آن کاملاً برای سیاستمداران و مردم آن ها واضح و آشکار گردیده است. از مضرات آن عبارت است از اینکه، مانع رشد رقابت سالم و باعث عقب راندن تلاش ها در جهت کاهش فقر و بی عدالتی اجتماعی می شود. فساد اداری موجب تضعیف اعتقاد ملت ها به توانایی خویش و باعث ناامیدی و سرخوردگی نسبت به آینده ای قابل پیش بینی می شود. فساد به افزایش قیمت های معاملات منجر شده، توسعه پایدار را مختل و امکان پیش بینی می شود. در نتیجه، مبارزه با فساد اداری یک ضرورت است تا از تشدید آسیب ها در آینده، پیشگیری نماید.

واژه های کلیدی: فساد اداری، دولت، کشورهای در حال توسعه

۱- مقدمه

فساد یکی از پدیده‌های جهانی است که از دیرباز با پیدایش شکل‌های اولیه حکومت وجود داشته و عاملی مهم در ایجاد آسیب و ضرر به سیاست‌ها و منافع عمومی تلقی می‌شود (عظیمی، ۱۳۹۰). فساد مسئله‌ای است که در همه دوران‌ها گریبان‌گیر دستگاه‌ها و سازمان‌ها بوده است و هسته‌اندیشه بسیاری از دانشمندان و متفکران سیاسی را تشکیل داده است. به طور کلی، فساد به فرهنگ کشورها ارتباط ندارد و کشوری با شرایط فرهنگی بالا هم می‌تواند درگیر فساد شود (لی، ۲۰۱۳).

از ابتدای شکل‌گیری نخستین گروه‌های انسانی تا به امروز که شاهد شکل‌گیری انواع نظام‌های مدرن اجتماعی هستیم، مسئله شکل‌دهی و استمرار نظم و انضباط اجتماعی از مهم‌ترین دغدغه‌های مسئولان اجرایی این نظام‌ها بوده است و با پیچیده شدن نظام‌های اجتماعی، شکل انحرافات و کج رفتاری‌های اجتماعی نیز دگرگون شده و هم‌گام با تغییرات محیط بیرونی شاهد بوجود آمدن انواع کج رفتاری‌های مدنی نیز هستیم. امروزه نیز با شکل‌گیری انواع سازمانها و ادارات جهت ارضای نیاز افراد شاهد نابه‌هنجاری‌های سازمانی و اصطلاحاً فساد اداری به مثابه شکل جدیدی از انحرافات اجتماعی در قالب‌های مختلف هستیم (حسن دوست و یزدان پناه، ۱۳۹۳).

فساد اداری، یکی از عمومی‌ترین اشکال فساد، پدیده‌ای است که مرزهای زمان و مکان را درنوردیده است و با این ویژگی نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه به جامعه خاصی مربوط است. در واقع، فساد اداری پدیده‌ای همزاد دولت است. از زمانی که فعالیت‌های بشر سازمان‌یافت و شکل منسجمی به خود گرفت، فساد اداری نیز مانند جزء جدایی‌ناپذیر از متن سازمان ظهور کرده است. بنابراین، می‌توان فساد را فرزند ناخواسته سازمان تلقی کرد که در نتیجه تعاملات گوناگون در درون سازمان، و نیز به مناسبت تعامل میان سازمان و محیط آن به وجود آمده است (طالقانی و همکاران، ۱۳۹۳).

اگرچه مباحث نظری درباره فساد در دهه ۱۹۵۰ شکل جدی تری به خود گرفت، اما از دهه ۱۹۷۰ اولین آثار نظری و بررسی‌های تجربی در باره فساد ارائه شد و از آن زمان به بعد یکی از اصلی‌ترین مباحث در زمینه دولت، حکمرانی و توسعه بوده است (فاضلی، ۱۳۸۸).

برخی از صاحب‌نظران، فساد اداری را آن دسته از فعالیت‌های کارکنان و مسئولان دولت می‌دانند که اولاً به منافع عمومی لطمه بزند و ثانیاً هدف از انجام آن، رساندن فایده به عامل (کارمند اقدام‌کننده) یا به شخص ثالثی باشد که عاملی را برای این اقدام اجیر کرده است. بر این اساس، آرنولد روگو^۲ و اچ.دی لاسول^۳ چنین اظهار می‌دارند که یک دستگاه فاسد در تمام ساختار نظام اجتماعی اختلال ایجاد می‌کند (حقیقتیان و همکاران، ۱۳۹۱).

پدیده فساد بیش از همه در میان کشورهای فقیر و در حال توسعه در این کشورهاست. ایران اولین کشوری در حال توسعه و به دلیل مشخصاتی که برای کشورهای مستعد فساد برشمرده شده، در زمره محیط‌های مناسب برای بروز فساد است. همچنین به میزانی که توسعه فعالیت‌های اقتصادی در کشور انجام می‌گیرد، در صورتی که تمهیدات لازم برای مبارزه اندیشیده نشود زمینه‌های فساد تقویت خواهد شد (فاضلی، ۱۳۸۸).

پدیده فساد اداری، در دنیای امروز و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه، مطرح شده است. این پدیده صدمات جبران‌ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کرده و مسیر توسعه و پیشرفت را مسدود و محدود می‌سازد (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸). بنابراین، مطالعه و تحقیقات در این زمینه دارای اهمیت و ضرورت فراوانی می‌باشد.

¹-Lee

²-Arnold Rogow

³-H.D Lasswell

۲- تعاریف و مفاهیم

کلمه فساد از ریشه فرانسوی (Corruption) و ریشه لاتینی (Rumpere) به معنای «شکستن» یا «نقض کردن» گرفته شده است. آنچه که شکسته یا نقض می شود می تواند یک «شیوه رفتار اخلاقی یا اجتماعی و یا مقررات اداری» باشد. در زبان فارسی برای فساد معانی مختلفی مانند: «تباهی»، «ستم»، «مال کسی را گرفتن»، «گزند»، «زبان»، «ظلم و ستم»، «شرارت» و «بدکاری» ذکر شده است (افضلی، ۱۳۹۰).

فساد اداری که یکی از شکل های انحراف اجتماعی است، و از لحاظ تقسیم بندی انحرافات ذیل انحرافات سازمانی یقه سفیدان قرار می گیرد. در مجموع به رفتاری اطلاق می گردد که در آن فرد برای تحقق منافع خصوصی خود و دستیابی به رفاه بیشتر یا موقعیت بهتر؛ خارج از چارچوب رسمی وظایف یک نقش دولتی عمل می کند. فساد اداری تنها محدود به یک کشور و نظام خاص اجتماعی نیست و در تمام نظام ها و تمام دوره های زمانی قابل رویت بوده است (یزدان پناه و همکاران، ۱۳۹۲). طبق تعریف بیان شده در فرهنگ وبستر، «فساد پاداش نامشروعی است که برای ورود فرد (کارگزار دولتی) به تخلف از وظیفه محوله پرداخت می شود» (افضلی، ۱۳۹۰).

از نظر هانتینگتون، فساد اداری به مجموعه رفتارهای آن دسته از کارکنان دولتی اطلاق می شود که در جهت منافع غیرسازمانی، ضوابط و عرف پذیرفته شده را نادیده می گیرند. به عقیده کلیتگارد منظور از منافع غیرسازمانی، منفعت شخصی است که مامور دولتی به خاطر آن از وظایف رسمی خود تخطی می کند. ویتو تانزی بر این باور است که یک مسئول یا کارگزار دولتی هنگامی مرتکب فساد اداری شده است که در اتخاذ تصمیمات اداری تحت تاثیر منافع شخصی یا روابط و علائق خانوادگی و دلبستگی های اجتماعی قرار بگیرد (ملک محمدی و حق شناس، ۱۳۹۲).

صحبت کردن درباره مفهوم فساد، مسئله ساز بوده و در ادبیات موضوعی این مفهوم، کمتر می توان شاهد اجماع و توافق صاحب نظران، محققان و دست اندرکاران اجرایی دولتی و غیردولتی پیرامون معنای دقیق آن بود. این تفاوت نظرات را تا حد زیادی می توان ناشی از نگرش ها و برداشت های متفاوت در فرهنگ ها و زمینه های متفاوت دانست. با این حال، تعاریف موجود فساد در ادبیات موضوعی را می توان در سه دسته اساسی جای داد (رسولس و شهائی، ۱۳۸۸):

- تعاریف مبتنی بر اداره (دفتر) عمومی

تعاریف فساد از منظر اداره عمومی، بر تجاوز و تخطی از قوانین توسط مقامات دولتی تأکید داشته و از لحاظ ماهیتی، کاملاً قانونی و به دلیل سادگی، دارای مزایای تحلیلی هستند. رایج ترین تعریف فساد از منظر اداره عمومی این است که فساد، رفتار برخاسته از وظایف رسمی یک عامل دولتی، به خاطر منفعت شخصی (اعم از پست، پول، شهرت و غیره) است.

- تعاریف مبتنی بر منفعت عامه

تعاریف فساد بر مبنای منفعت عامه، بدنبال غلبه بر نقصان ها و کاستی های تعاریف مبتنی بر اداره عمومی بوده و فساد را چیزی متضاد با منفعت عموم جامعه می دانند. برجسته ترین تعریف فساد از این منظر، به کارل فردریش، باز می گردد: می توان گفت انگاره فساد آنجا که مسئول انجام چیزهای خاص با توزیع پاداش های مالی و سایر موارد غیرقانونی مواجه گردد و بدینوسیله، منفعت باج دهنده و منفعت خود را بدنبال کرده و به عموم و منافع آن آسیب برساند، وجود دارد.

- تعاریف مبتنی بر بازار

تعاریف فساد از منظر بازارگرایی، عمدتاً بر مدل های اصیل - وکیل (تسامحاً تئوری عاملیت) که از تئوری های اقتصادی مکتب نهادگرایی نوین مشتق شده اند، استوار هستند. بر این اساس، فساد در جایی به منته ظهور در می آید که منفعت اصیل مغایر با منفعت وکیل (عامل) بوده و اصیل نمی تواند کنترل کاملی بر افعال وکیل داشته باشد.

۳- علل بروز فساد اداری

اقتصاد ایران مانند برخی مسائل اجتماعی، پیچیدگی فراوان دارد و نمی توان به راحتی به شناسایی نارسایی ها و عوامل اصلی آن پرداخت. به عبارتی ساختارهای اقتصاد ما به گونه ای است که نارسایی ایجاد می کند و زمینه تخلف را فراهم می سازد.

اقتصاد در کشور ما نه ویژگی اقتصاد دولتی را داراست و نه از خصوصیات اقتصاد آزاد و رقابتی برخوردار است؛ و از سوی دیگر در خصوصی سازی هرگام که به سمت جلو برداشته شده، حجم دولت در بخش دیگری افزایش یافته است. در کشورمان باید به بحث امنیت سرمایه توجه ویژه شود. حضور برخی نهادهای دولتی برخوردار از اطلاعات و انحصارات دولتی یا توانایی اعطایی ویژه در فعالیت های اقتصادی، یکی از مهم ترین عوامل ایجاد فضای غیررقابتی و ناسالم است که سرمایه گذاران را ناامید و فراری می کند. کشورهایی که با پدیده فرار سرمایه روبرو می شوند، مفسد اقتصادی زیادی گریبان گیر اقتصادشان خواهد شد. پیامدهای منفی این فساد بسیار عمیق تر و تهدیدکننده تر از رشوه خواری در ادارات دولتی است، زیرا فساد به کاهش سرمایه گذاری و حتی فرار سرمایه منجر می شود. از جمله عامل ساختاری دیگری که در اقتصاد ما مشکل ساز می باشد، پیچیدگی و نامتناسب بودن مقررات است. سیستم های بانکی، گمرکی، مالیاتی و امثالهم در کشور آن قدر پیچ و خم دارند که بسیاری از سرمایه گذاران ترجیح می دهند یا اصلاً در آن وارد نشوند و یا از طرق غیر قانونی و با پرداخت رشوه و زدوبندها هرچه زودتر خارج از سیستم پیچیده اداری به مقصود خود برسند که این زمینه ساز مفسد اقتصادی و اداری خواهد بود (میری پور فرد، ۱۳۹۲).

پیچیدگی و فراگیری پدیده خویشاوند گرایی به عنوان بارزترین الگوی فرهنگی در ایران یکی از مهمترین عوامل فساد در نظام اداری و تضييع حقوق عامه مردم به نفع خواص است. عوامل اداری و تربیتی شامل تفسیر پیش از پیش قوانین و مقررات و نبود انگیزه ناشی از عدم وجود نظام تشویق و تنبیه مناسب، نبود شفافیت پاسخگویی در فعالیتهای نظام اداری، عدم توجه به شایسته سالاری و واگذاری فعالیتهای حساس به سازمان و اهداف آن و عوامل فرهنگی و اجتماعی شامل ناآگاهی یا آگاهی کم افراد از حدود و وظایف و فعالیتهای دستگاه های گوناگون، فقدان وجدان کاری کارمندان از عوامل بروز فساد اداری است (عباس زادگان، ۱۳۸۳).

چیزی که در نظام اداری کنونی واقعیت دارد این است که واحدهای اداری معمولاً با تعداد زیادی از قوانین و مقررات غیر واقعی و یا غیر ضروری مواجه هستند و ابهامات موجود در رویه های اداری و استانداردهای جاری کار، امکان هر گونه تصمیم و اقدامات خود سرانه را به کارگزاران آنها می دهند. بعلاوه اینکه، فرآیندهای پیچیده و چند لایه امور اداری نیز عامل تشویق مراجعان، به پیشنهاد رشوه برای تسریع کار هستند، از طرفی پایین بودن حقوق کارکنان هم دلیل کاهش تدریجی قدرت مقاومت و هم عادت بعدی آنان به قبول این پیشنهادها است (<http://omor.blogfa.com>).

رانتی بودن اقتصاد ایران و زمینه های اجتماعی همچون افزایش نابرابری های جامعه، تغییرات ارزش های جامعه و افزایش نیازهای اقشار جامعه، محدودیت ها و عدم امکان افزایش درآمدها، تضعیف کنترل های درونی و بیرونی بر افراد، هنجار شدن کارهای تامل شروع و رشوه و انواع دیگر فسادهای اداری و مالی، ضعف قوانین و مقررات و همچنین عدم آزادی بیان، فاصله مردم از مراکز قدرت، رواج بی اعتمادی در مناسبات اقتصادی و ضرورت نیاز به تضمین ها و مکانیسم های اطمینان، تبعیض و توزیع ناعادلانه منابع بین افراد جامعه، تسلط دولت بر منابع و انحصار آن در اعطای امتیازات برای فعالیتهای اقتصادی را می توان از عوامل مهم و تاثیر گذار بر بروز فساد اداری و اقتصادی در ایران بر شمرد (دفتر مطالعات اقتصادی، ۱۳۸۶).

بطور کلی عوامل شکل گیری فساد اداری را می توان به شکل زیر دسته بندی نمود (رضائی چلکاسری، ۱۳۹۴):

- عوامل اداری :

- چند شغله بودن بسیاری از مدیران و کارکنان و وجود ابهام در نقش و مسئولیت های اداری.
- تمرکز در نظام اداری و عدم مشارکت کارکنان در تصمیم گیری ها.
- نبود معیارهای دقیق برای تشویق و تنبیه کارمندان و مدیران و عدم برخورد قاطع و به موقع با متخلفین.
- نبود امنیت و ثبات شغلی و امید به آینده در مسیر شغلی کارکنان.
- پارتی بازی و رفیق بازی در جذب، استخدام، انتصاب و ارتقاء، نبود وضعیت برابر در استخدام برای همه شهروندان.

- عوامل اقتصادی :

- عدم تناسب هزینه ها با درآمد کارکنان و مشکلات و مسائل معیشتی آنان که باعث احتمال سوء استفاده از موقعیت شغلی و برخورد نامناسب با ارباب رجوع می گردد.
- وجود فاصله طبقاتی و نابرابریهای فاحش اقتصادی در بین اقشار مختلف جامعه.
- وجود نابرابری اقتصادی و مالی کارکنان در بین سطوح مختلف اداری.
- مناسب نبودن سطح زندگی کارکنان با موقعیت اجتماعی که موجب انگیزه ارتکاب تخلف را در آنان فراهم می کند.

- عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی :

- ضعیف بودن فرهنگ کار و عادی شدن کم کاری و عدم پاسخگویی در مقابل تعهدات.
- ضعف فرهنگی عموم مردم در راستای اطلاع از حقوق و وظایف خود.
- عدم توجه به وجدان کاری و سو استفاده و تبعیض قایل شدن در سطح مدیران.
- اشاعه فرهنگ قدرت طلبی، زیاده خواهی، حرص، تجمل گرایی و اشرافیت در جامعه و سازمانها.
- نبود فرهنگ نظارت بر خویشتن و شیوع قانون گریزی.

۴- پیامدهای فساد اداری

- پیامد فساد اداری صرفاً های منفی در بر ندارد، بلکه در شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی، فساد و پیامدهای آن می تواند هم از لحاظ اجتماعی و هم از لحاظ فردی، کارساز باشد؛ اما اکثر محققان برای فساد پیامدهای منفی را در نظر گرفته اند و آن را برای رشد و توسعه، مخرب می دانند که برخی از این پیامدها عبارتند از (افضلی، ۱۳۹۰):
- فساد اداری از طریق خدشه وارد کردن بر سیاست فساد اداری از طریق خدشه وارد کردن های دولت در مقابله با منافع و اهداف اکثریت، باعث ائتلاف منابع ملی می شود؛ آن هم درست در زمانی که این منابع باید به شیوه های تداوم پذیر بهره برداری شوند. از آن جا که فساد، منابع ملی را از هدف خود منحرف می سازد این منابع نمی توانند کمک چندانی به رشد اقتصادی کشور کنند و هنگامی که دولت، این عامل اصلی اقتصاد، در چنگال شبکه های سودجویان می افتد، این مشکل به مشکلی اساسی بدل می شود. این عوامل به هم وابسته بر توسعه اقتصادی کشور اثر نامطلوب می گذارد.
  - فساد اداری مانع از رشد رقابت سالم و موجب خنثی شدن تلاشها در جهت کاهش فقر و تبعیض اجتماعی می شود
  - فساد اداری با تضعیف انگیزه ها، موجب زیان های اجتماعی و با تضعیف نهاد های موجود، باعث زیان های سیاسی و با توزیع ناعادلانه منابع، موجب زیان های اقتصادی می شود.
  - فساد اداری از میزان اثربخشی و مشروعیت دولت ها می کاهد، امنیت و ثبات جوامع را به خطر می اندازد و ارزش های دموکراسی و اخلاقیات را مخدوش ساخته، از این طریق مانع توسعه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی می شود.
  - فساد اداری به افزایش هزینه معاملات و کاهش امکان بینی های اقتصادی منجر می شود و مانع از توسعه پایدار است.
  - فساد اداری منجر به هدر رفتن سرمایه گذاری های انجام شده روی منابع انسانی، کم رنگ شدن فضایل اخلاقی و ایجاد ارزش های منفی در سازمان می شود.
  - فساد اداری موجب تضعیف اعتقاد مردم به توانایی و اراده سیاسی دولت برای جلوگیری از زیاده طلبی ها و نیز باعث قطع امید مردم به آینده ای بهتر می شود.
  - شیوع فساد در جامعه مسیر بسیاری از پیشرفت های اجتماعی و ملی را بسته و هزینه های هنگفتی را بر دوش کشور و در نهایت مردم گذاشته است که یکی از مهم ترین آن ها در بعد کلان افزایش فاصله طبقاتی است و احساس عدم وجود عدالت اجتماعی در ذهنیات افراد که موجب کاهش اعتقاد به نظام اجتماعی و کنترل روانی افراد بر روی رفتار خود می شود. فساد منجر به هدر رفتن سرمایه گذاری های انجام شده روی منابع انسانی، کم رنگ شدن فضایل اخلاقی و ایجاد ارزش های منفی در سازمان است (عباس زادگان، ۱۳۸۳).

ممانعت از توسعه اقتصادی کشور از طریق تخریب رقابت سالم در بازار از جمله پیامدهای فساد می باشد. برخی دیگر از پیامدهای فساد اداری عبارتند از (محمودی، ۱۳۸۴):

- کاهش احترام به قانون اساسی
  - زائل کردن حکومت اداری مطلوب و دموکراسی
  - کاهش فرصت های سالم ویشرفت برای افراد، مؤسسات و سازمان ها
  - افزایش هزینه زندگی مردم، همچون افزایش قیمت ها
  - کاهش بهره وری، زیرا زمان و انرژی به جای صرف شدن برای دستیابی به اهداف، وقف ایجاد شکاف درسیستم می شوند.
- در هر صورت فساد در نظام های اداری اغلب کشورها موجب آسیب رسانی جدی به توسعه و پیشرفت شده و در کشورهای در حال توسعه، اهمیت و مهار و کنترل آن کاملاً برای سیاستمداران و مردم آن ها واضح و آشکار گردیده است. از مضار آن عبارت است از: فساد مانع رشد رقابت سالم و باعث عقب راندن تلاش ها در جهت کاهش فقر و بی عدالتی اجتماعی می شود. فساد اداری موجب تضعیف اعتقاد ملت ها به توانایی خویش و باعث ناامیدی و سرخوردگی نسبت به آینده ای قابل پیش بینی می شود. فساد به افزایش قیمت های معاملات منجر شده، توسعه پایدار را مختل و امکان پیش بینی می شود. در نتیجه، مبارزه با فساد اداری یک ضرورت است تا از تشدید آسیب ها در آینده، پیشگیری نماید (فرخ سرشت، ۱۳۸۳).

۵- جمع بندی و نتیجه گیری

فساد اداری به علت نقش و تأثیرات منفی زیادی که بر کارایی و اثربخشی نظام مدیریت اداری کشورها دارد، همواره مورد توجه دولت ها و نهاد های بین المللی، مانند برنامه عمران ملل متحد، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی و برنامه شفافیت و پاسخ گویی بوده و هست. تلقی عمومی کشورها از مفهوم فساد اداری، سوء استفاده از امکانات دولتی به نفع اهداف شخصی است. فساد اداری، پدیده ای است که در دنیای امروز به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم ترین عوامل در سر راه پیشرفت جامعه، مطرح شده است و این پدیده صدمات جبران ناپذیری را بر توسعه جامعه تحمیل کرده است.

فساد اداری، سوء استفاده از اختیارها و امکانات عمومی توسط کارکنان دولت است. به عبارت دیگر رفتار و فعالیت های فسادآمیزی که در سطح اجرایی توسط کارکنان دولت رخ می دهد، فساد اداری است. فساد اداری پدیده ای پیچیده و دارای علل و آثار چندگانه است که در کشورهای مختلف نمودهای متفاوتی دارد و به نظر می رسد در همه نظام های اداری که میزانی از اختیار نهفته است، وجود دارد. فساد اداری به عنوان پدیده ای عام و جهانی در تمام ابعاد زندگی انسان نفوذ کرده است و هرروز به شکل های متنوعی خود را بر ما تحمیل می کند. حتی کسانی که خود مرتکب چنین رفتارهایی می شوند، در نهایت، قربانی شرایطی اند که آن ها را احاطه و در کمند خود گرفتار کرده است. مهم ترین مسائلی که می تواند زمینه ساز رفتارهای آمیخته با فساد تلقی شود، عبارت اند از تنگناهای اقتصادی، کم رنگ شدن ارزش های انسانی، تشدید قوانین و مقررات غیرضروری و گسترش روحیه زیاده خواهی انسان ها که باعث می شود دیگران را نیز به بازی داخل کند.

از گذشته های دور با وجود برنامه های اصلاحات اداری و قوانینی که برای مبارزه با فساد اداری یا تعدیل آن وضع شده است. مسئله فساد اداری حل نگردیده است. تاثیر عوامل گوناگون در شکل گیری فساد، به آن ماهیت پیچیده ای داده است که در نتیجه آن بسیاری از برنامه های طراحی شده دولت ها برای مبارزه با فساد به شکست انجامیده است. تجربیات به دست آمده از اجرای این برنامه ها نشانگر این است که برای حذف یا کاهش این پدیده شوم در نظام اداری کشور، نیازمند برنامه هایی هستیم که با تاثیر بر فرهنگ عمومی جامعه و ابعاد آن همچون فرهنگ سازمانی، پیشگیری از بروز فساد اداری را هدف قرار دهد. از سوی دیگر مبارزه با فساد با شعار دادن تحقق نمی یابد. این کار مستلزم عزم ملی، خواست همگانی و جدیت دولت است. این مبارزه باید ساختار یافته، هماهنگ و برنامه ریزی شده انجام گیرد. مجازات مرتکبان فساد و افزایش شدید هزینه ارتکاب به فساد (به عنوان اقدام پس از وقوع) و اصلاح روش ها، بهبود سیستم های کاری، شناسایی و حذف نقاط مستعد فساد،

افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی در عملکرد سازمان‌های دولتی و به طور کلی اصلاح نظام اداری دو روی سکه مبارزه موفق با فساد تلقی می‌شوند و مکمل یکدیگرند و هیچ یک به تنهایی کارساز نخواهد بود.

منابع و مأخذ

- افضلی، عبدالرحمن (۱۳۹۰)، فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت، مجله حقوقی بین‌المللی مرکز امور بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست و هشتم، شماره ۴۵.
- حقیقتیان، منصور؛ کریمی زاده، سمیه؛ نظری، جواد (۱۳۹۱)، بررسی برخی عوامل اجتماعی مؤثر بر فساد اداری (مورد مطالعه: سازمان های اداری شهر یزد)، جامعه‌شناسی کاربردی، دوره بیست و سوم، شماره ۴.
- حسن دوست فرخانی، هادی؛ یزدان پناه، لیلی (۱۳۹۳)، بررسی گرایش دانشجویان به فساد اداری و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مطالعه دانشجویان دانشگاه شهیدباهنر کرمان)، مسائل اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره ۱.
- رسولی، رضا؛ شهنائی، بهنام (۱۳۸۸)، فساد اداری در مدارس آموزشی: عوامل مؤثر بر پیدایش گسترش و کاهش آن، نشریه مدیریت دولتی، دوره ۱، شماره ۳.
- رضائی چلکاسری، بیژن (۱۳۹۴)، راهکارهای مقابله با فساد اداری در بخش دولتی و خصوصی، کنفرانس بین‌المللی ابزار و تکنیک های مدیریت.
- زاهدی، شمس السادات؛ محمدنبی، سینا؛ شهبازی، مهدی (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد اداری (مطالعه موردی در شهرداری تهران)، مدیریت فرهنگ سازمانی، سال هفتم، شماره بیستم.
- طالقانی، غلامرضا؛ طباطبائی، زهرا؛ غفاری، علی (۱۳۹۳)، بررسی عوامل فردی و سازمانی مؤثر بر فساد اداری در شعب بانک سپه استان قم، مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره ۲۱، شماره ۱.
- عباس زادگان، محمد (۱۳۸۳)، فساداداری، تهران، دفتر پژوهش های فرهنگی.
- عظیمی، حسین؛ عطا، علی؛ شائمی بزرکی، علی (۱۳۹۰)، بررسی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مدیریتی و سازمانی بر فساد اداری مالی (مطالعه موردی: سازمان های دولتی مراکز استان های اصفهان و زنجان)، مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره نهم، شماره دوم.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۸)، مقدمه ای بر سنجش فساد، تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- ملک محمدی، حمیدرضا؛ حق شناس، محمد جواد (۱۳۹۲)، سیاستگذاری مبارزه با فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران و ارائه الگوی مطلوب: مطالعه تطبیقی ترکیه و پاکستان، دوره ۴۳، شماره ۱.
- میری پور فرد، فریبا (۱۳۹۲)، فساد اداری و اقتصادی در ایران، موسسه اندیشه و پژوهش.
- یزدان پناه، لیلی؛ حسن دوست فرخانی، هادی؛ بوستانی، داریوش؛ رضایی، امید (۱۳۹۲)، بررسی رابطه نگرش به فساد اداری و دینداری (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان)، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره ۴، شماره ۱۰.
- Lee, W.S. (2013). Engaging in corruption: The influence of cultural values and contagion effects at the micro level. *Journal of Economic Psychology*, 39, 287-300.